

Ester Bonal:

Moltes gràcies, Pep.

Bé, bon dia a tothom. Ja no us presento Marina i Philippe, perquè ja els he presentat molt bé a Pep, però m'agradaria fer una petita introducció de tots dos.

I abans de tot això, m'agradaria dir-vos, en nom dels tres, que ens unim absolutament a les reivindicacions que estan tenint lloc en aquests moments en aquest país, en el món de l'educació, en el món de la salut, en el món de les biblioteques. Estem absolutament alineats amb aquestes reivindicacions, i en aquest congrés, precisament, hi haurà una desfilada de persones que són referents, precisament, per la seva lluita, pel seu posicionament, amb els drets educatius, amb l'equitat i amb la lluita contra les desigualtats.

A títol personal, us he de dir que penso que ahir es va desviar el focus. Es van allunyar del focus. I el focus d'aquesta reivindicació hauria d'haver estat un altre. I estem molt tristos pel que va passar, en aquest sentit.

Bé. Sense més, abans de fer la primera pregunta, voldria explicar-vos dues petites històries personals.

Quan l'Albert em va dir que si volia —bé, si volia no, perquè l'Albert no et pregunta si vols—, em va dir: «Moderaràs el diàleg de Marina i Philippe?». Em va agafar un atac de nervis per dos motius.

Un, perquè el principal és que són persones que jo llegeixo. Llegeixo, conec i segueixo. Els veig a les conferències.

Amb Marina vaig tenir la sort de trobar una amiatat. I Philippe, per mi, era el meu gurú. Però, a més, Philippe és un dels meus gurús.

I ell em va fer descobrir una persona que molts de vosaltres coneixeu, que és la Pilar Figueras. La Pilar Figueras em feia cantar des que tenia 5 anys. Era directora del Centre d'Accords Infants.

Jo havia cantat amb ella tota la vida. I quan vaig decidir interessar-me per l'educació, un dia em va donar *Frankenstein educador*. Vaig descobrir tot un món i vaig llegir els llibres de Philippe.

Per això també hi ha aquí una trajectòria emocional important. I en el cas de Marina, vaig rebre un món en comú. Vaig començar a llegir els llibres de Marina i un dia va publicar *Escola d'aprenents*. I em vaig entusiasmar.

Les persones que em coneixen saben que soc una mica entusiasta. I faig coses. Els catalans fem coses.

Soc una catalana que fa coses.

I a Marina li vaig escriure i li vaig demanar si podia posar un post a les xarxes socials, perquè volia que tots els educadors del món llegissin *Escola d'aprenents*. I a partir d'aquí ens vam comprometre i vam establir una relació preciosa.

Tenim aquí dos referents molt importants.

I sense més preàmbuls, començarem amb la primera pregunta, que té molt a veure amb el que va passar ahir i amb el que està passant a Catalunya en aquests moments.

Quan parlem d'educar per a la democràcia, Philippe Meirieu i Marina, amb els seus llibres de referència, són molt importants.

En ciutats on diem, o volem ser, ciutats educadores, però que en aquests moments, com a mínim aquí a Catalunya, denunciem famílies amb infants, tenim una política educativa que ha decidit introduir policies de país a les universitats.

I que hi ha mestres de vacances, i que sovint els algorismes i altres elements aliens a l'escola i a l'educació fora de l'escola influeixen molt més en l'educació.

Aleshores, què pot fer l'educació i què no pot fer sola davant d'aquest panorama?

Philippe.

Philippe Meirieu:

Gràcies, moltes gràcies per acollir-me.

Estic molt content de ser aquí. En primer lloc, un homenatge a Pilar Figueras, que vaig conèixer bé i que va tenir un paper especialment important en el moviment que avui representeu.

La pregunta «què pot fer l'educació per la democràcia?» és una pregunta molt àmplia, molt important.

I voldria dir primer de tot que l'educació no és només l'escola.

És clar que l'escola és fonamental, és essencial. És el lloc per on passa pràcticament la totalitat dels infants d'una franja d'edat.

Per descomptat, l'escola ha d'estar acompanyada, ha de tenir els recursos per exercir la seva missió i, en aquest sentit, torno a expressar la meua solidaritat amb els companys i companyes que s'han manifestat aquest matí.

Però l'escola no està sola.

Jo insisteixo molt en la complementarietat entre l'educació familiar, d'una banda; l'educació escolar, de l'altra; i tota l'educació que es desenvolupa fora de l'escola, a la ciutat, i especialment en el teixit associatiu.

Una recerca que he pogut fer recentment mostra que molts infants i adolescents que després han assumit responsabilitats com a adults, que s'han compromès en el sector associatiu, sindical o polític, van descobrir aquest sentit de la responsabilitat no pas a l'escola, malauradament, sinó en associacions on van militar al costat de l'escola.

I és important recordar-ho perquè aquí les ciutats que representeu poden ser d'una eficàcia considerable.

Aleshores, què pot fer l'escola en una situació com la que s'ha recordat i que avui és especialment difícil?

Pot encarnar un ideal d'emancipació i solidaritat.

Pot aconseguir que les persones no quedin tancades dins d'elles mateixes, dins del seu individualisme, dins del seu egoisme, sinó que es trobin.

I si hagués de transmetre simplement un missatge a totes aquelles persones que entre vosaltres trebal·leu per una ciutat educadora, seria aquest: feu ciutats de la trobada.

Trobada entre generacions, trobada entre grups socials, trobada entre cultures.

Trobada perquè cadascú pugui descobrir nous horitzons, no quedar tancat en allò que ha construït.

Trobada perquè cadascú pugui teixir solidaritats.

Trobada perquè cada individu, cada subjecte de la ciutat, és alhora algú que té recursos per oferir als altres i algú que necessita els altres.

I organitzar la societat, organitzar el teixit social perquè els recursos d'uns beneficiïn i cobreixin les necessitats dels altres, és aquí, crec, una cosa que les ciutats poden fer o, com a mínim, poden iniciar.

Moltes persones tenen recursos que desconeixen. Cal, crec, permetre'ls mostrar aquests recursos, permetre'ls posicionar-se com a portadors de recursos i ajudar els altres.

I aquells que necessiten dels altres poden, així, aconseguir construir vincles, construir solidaritats.

No ho podem tot. L'educació no ho pot tot.

No pot canviar el món per si sola.

Però pot fer molt.

Pot permetre que uns i altres es trobin, que es descobreixin complementaris i solidaris, i això no és poca cosa.

És ja molt, i és el que feu a les ciutats que representeu.

Ester Bonal:

Moltes gràcies.

Marina, què voldries afegir?

Marina Garcés:

Sí, moltes gràcies.

Estic molt contenta de saludar-vos a tots, a totes les persones que veniu de tants llocs del món, per pensar i parlar aquests dies sobre com les nostres ciutats, municipis i territoris formen part d'aquest repte educatiu, d'aquesta cadena de coneixements de persones i moviments.

Però també he de dir, com ha dit l'Esther al principi, que per mi ser en aquesta sala oberta, perquè és una sala molt oberta, és un motiu de molta tristesa i preocupació sobre com podem fer de les nostres lluites no només lluites davant d'enemics, sinó, de fet, una escola d'aliances.

És una mica del que vull parlar i del que sempre he intentat pensar i fer, tant a través de la pràctica de la filosofia com de la pràctica de l'activisme i dels moviments socials.

Per tant, abans de res, voldria saludar-vos i saludar totes les persones que avui són al carrer, defensant les escoles, les biblioteques, la salut, perquè no són només les escoles que lluiten pels seus salaris, com sovint ens volen fer creure els mitjans de comunicació, sinó que estem lluitant molt més: estem defensant els serveis públics.

I els serveis públics no són només serveis, eines de l'Estat. Són la garantia que tot allò que anomenem democràcia —que pot quedar com una paraula buida i moltes vegades enganyosa, com sabem, quan s'utilitza per protegir determinades elits polítiques— sigui realment democràcia.

La democràcia és tenir un bon servei públic a l'abast de tothom, sigui quin sigui el seu origen, la seva edat o les seves capacitats; serveis de qualitat, públics i oberts.

Penso que si avui parlem de democràcia i de pensament crític sense aquests serveis públics, en procés de desmantellament des de fa anys —no ho oblidem—, poca cosa podem dir, i només seran paraules buides.

Dit això, disculpeu-me, sento canvis de volum.

Quan vaig escriure *Escola d'aprenents*, que no és només un llibre, sinó un recurs per a tota una manera d'entendre el pensament, l'educació i la política inseparablement, tenia tres conviccions.

La primera és que qualsevol crisi educativa no és només una crisi pedagògica, entre models educatius, sinó una crisi política, social i de món.

I el món no és només el planeta, no és només allò que podem objectivar davant nostre; és allò que ens vincula.

I quan els vincles s'allunyen, quan els vincles s'erosionen, quan tot allò que hem visualitzat aquests darrers dies en forma de lluites es manifesta no només com un problema, sinó també com una distància entre els interlocutors i els subjectes polítics que, d'alguna manera, poden formar part d'una mateixa societat a través del que aprenen o no els uns dels altres, és aquí on podem parlar d'una crisi educativa en un sentit fort i real.

Fa molts anys que estem en una crisi educativa sostinguda aquí, a Europa, i de diferents maneres al món.

Aquest era el primer punt d'*Escola d'aprenents* i és el punt de partida d'una visió que no tanca la pedagogia en els seus propis problemes, ni la disciplina en els seus propis límits, sinó que fa que tots nosaltres puguem, d'alguna manera, ser pedagogs preocupats per la vida en comú, per aquests mons compartits que podem sostenir avui o no.

La segona convicció és que no podem parlar de l'educació en tercera persona.

La filosofia, i aquí és més el meu àmbit, i especialment la filosofia de l'educació, des dels seus orígens, des dels filòsofs de Grècia i totes aquestes històries que fem, històries que són mites culturals, ens han transmès una manera d'abordar els problemes educatius sempre en tercera persona:

Com educar?

Com educar l'altre?

Com educar els infants?

Com educar els joves?

Com educar el ciutadà?

I qui formula aquesta pregunta —l'educador, el legislador, el professor— es col·loca fora de la qüestió.

És a dir: com eduquem l'altre?

Per mi, el segon punt de convicció, i penso que la idea d'una ciutat educadora hauria de venir d'aquí, és no preguntar-nos en tercera persona com educar l'altre, sinó com volem ser educats nosaltres.

Passar a la segona persona del plural.

Passar a la pregunta per nosaltres.

Aquí és on la qüestió educativa es transforma inseparablement en una qüestió política, cultural i social.

Aleshores: qui som nosaltres mentre aprenem els uns dels altres? Aprenem o no aprenem els uns dels altres? Desaprenem els uns dels altres o tanquem els aprenentatges només dins i fora de l'escola?

Com deia Philippe Meirieu, l'escola no és l'única realitat educativa de les nostres societats.

Podem dir-ho en aquest plural, en aquesta primera persona del plural.

I això, finalment, ens porta a la tercera convicció:

No hi ha educació emancipadora sense aliances.

No hi ha educació emancipadora i aliances.

I quan parlo d'aliances no parlo d'aliances en els termes en què institucions i empreses han fet seva aquesta paraula, com a socis o interlocutors dins d'un determinat tipus d'empresa.

Parlo de: qui són els nostres còmplices?

Aquesta és la pregunta.

Qui són els nostres còmplices d'una manera oberta, d'una manera dialogant?

Quan vaig dir a l'Esther que sí, i a l'Albert Solé que volia venir a aquesta trobada, era precisament amb aquesta idea d'explorar les complicitats.

No des del punt de vista de quina empresa podem fer o com ens podem associar millor, sinó realment:

Qui són aquells que no coneixem, que formen part dels nostres mons comuns i amb qui podem reunir tant els nostres aprenentatges com les nostres lluites?

Una aliança d'aprenents.

Si hagués de definir una ciutat educadora, serien aquests termes.

No hi ha ciutat educadora on no sigui possible l'aliança entre els aprenents, sigui quin sigui el conflicte, siguin quines siguin les perspectives en conflicte, siguin quins siguin els nivells d'incomprensió.

Tota aliança forma part d'aquesta possibilitat de trobada i d'aliança amb aquest objectiu comú.

Ester Bonal:

Bé, moltes gràcies.

Hi ha hagut paraules vinculades a la interdependència, a l'espai de trobada, a l'aliança, a la connexió, a la necessitat de preservar els serveis públics, a la solidaritat.

I quan parlava de Philippe, també pensava en una cosa que hem compartit amb la Begonya Romaní, que diu que els crits i les proclames de la Revolució Francesa, precisament: llibertat, igualtat i fraternitat.

La Begonya sempre diu que la fraternitat és allò que més hem oblidat, i que té a veure amb aquesta capacitat d'escoltar per generar aliances, espais de trobada, dins i fora.

Passaríem a una segona pregunta, que és: som en l'escala del pensament crític d'aquesta trobada.

Quan parlem de pensament crític, pensem en formar-nos, educar-nos o entrenar-nos en aquest pensament crític, en un context i en un món on hi ha una allau d'informació, moltes vegades molt manipulada, on les xarxes socials s'estenen per tot arreu.

Com s'educa avui el pensament crític?

Philippe Meirieu:

Potser, abans de respondre directament a la vostra pregunta, voldria reprendre un punt que ha plantejat Marina.

L'educació només pot ser en primera persona del plural.

Aquest «nosaltres» és essencial, i aquest «nosaltres» és el que estructura la vida educativa com un intercanvi entre aprenents, com un intercanvi entre totes aquelles persones que poden alhora donar i rebre.

Donar a cadascú i a cadascuna de les persones de la ciutat un estatus que els permeti ser alhora qui dona als altres i qui pot rebre dels altres.

I crec que aquest és el paper de la ciutat.

És donar a cadascú aquesta confiança que li permet aportar alguna cosa —un saber, unes competències, una cultura— als seus iguals i, al mateix temps, acceptar rebre, perquè som humils i no som omnipotents, allò que els altres ens poden donar.

Crear aquesta solidaritat és fonamental, però això —i Marina també ho ha evocat— pressuposa que encara creiem en l'educació.

I jo estic molt preocupat avui perquè observo que, al món, una part dels qui ens governen ja no creuen en l'educació.

Creuen en la repressió, creuen en l'exclusió, creuen en la força de les armes i en la violència, però no en l'educació ni en la prevenció.

I heu evocat la Revolució Francesa, i us ho agraeixo.

La Revolució Francesa s'inscrivía en aquest moviment de la Il·lustració que afirmava que tots els éssers humans poden ser educats, que tots els éssers són educables i que ningú no ha de quedar apartat del cercle dels humans.

Crec que en aquest aspecte el món va avançar durant molts anys, però crec que avui, quan observem especialment els moviments populistes, veiem que un cert nombre de països del món —i el meu país no està lliure d'aquesta deriva— escullen més aviat excloure aquells que són considerats refractaris, en lloc d'anar cap a ells, d'acompanyar-los en un procés que els permeti descobrir-se, relacionar-se i estar en solidaritat amb els altres.

Pel que fa a la qüestió del pensament crític, evidentment teniu raó a interpel·lar-nos.

El món que vivim és un món en què les certeses cauen sobre les persones a través de la màquina, del telèfon mòbil, dels eslògans.

I el que pot fer l'educació, sens dubte, és posar les persones en recerca, posar-les en una actitud de pregunta.

El gran filòsof i pedagog nord-americà John Dewey explicava que al cor de la pedagogia, igual que al cor de la democràcia, hi ha el procés de la investigació, el procés de la recerca, el procés del desig.

Estimular el desig d'aprendre i no conformar-se amb un saber, per molt elaborat que sigui, i encara menys quan aquests sabers provenen de la màquina i de la intel·ligència artificial.

Durant molt temps he cregut que els alumnes, per exemple a l'escola, desitjaven aprendre.

Crec que això no és del tot cert.

Els alumnes desitgen saber i, si és possible, saber sense aprendre.

I el nostre paper com a adults és permetre'ls desitjar aprendre i no simplement saber.

No quedar satisfets amb les certeses que els omplen, sinó estar sempre en recerca i descobrir sempre nous sabers sota els sabers que els són ensenyats.

Per tant, aquest pensament crític és de tots els instants, és de cada moment.

És al cor de la ciutat, és al cor de l'escola, és al cor de la família.

Cada vegada que un adult acompanya un infant per dir-li:

«Ves més lluny. Anem més lluny junts. No ens conformem amb allò que creiem saber, amb les nostres representacions, amb els eslògans que ens assetgen, amb la publicitat que ens empeny al consum. Anem més lluny, anem a buscar, posem-nos en recerca».

I aquí crec que els adults tenim una gran responsabilitat perquè hem de transmetre als infants no simplement sabers, no simplement coneixements i competències, sinó una relació amb el saber.

Una relació d'exigència.

Una relació de recerca.

Una relació de desig i de ganes.

I aquesta relació és la que hem de mantenir amb nosaltres mateixos, perquè mantenint-la amb nosaltres mateixos podem transmetre-la als nostres infants.

Crec que el pensament crític no és simplement un conjunt de dispositius pedagògics o didàctics.

És una relació amb el món.

Una relació que qüestiona el món i que mai no es conforma amb les simplificacions, els esquemes, els eslògans que simplifiquen aquest món, que el caricaturitzen i que ens omplen de certeses, però de certeses que generen violència.

Per tant, sí, l'escola té una responsabilitat.

Les famílies tenen una responsabilitat.

Però les ciutats també tenen una responsabilitat, sempre que permetin que les persones es trobin i es posin juntes en recerca.

Posar-se juntes en recerca malgrat les nostres diferències:

Diferències d'edat.

Diferències d'origen.

Diferències de preocupacions.

Diferències de professions.

Posar-nos junts en recerca de solucions.

Solucions locals, aquí mateix, per avui.

Però també solucions més globals.

Solucions perquè el nostre món pugui escapar de les derives que l'amenacen.

Quan individus diferents es posen junts en recerca, es posen junts en una cerca, es donen un objecte de recerca comú, crec que podem superar la satisfacció en les certeses immutables i accedir a aquest pensament crític que evocàveu.

Ester Bonal:

Moltes gràcies.

Perdoneu que prenc apunts.

Marina Garcés:

Sí.

Estic totalment d'acord amb tot el que diu Philippe Meirieu i voldria afegir algunes coses.

Crec que sovint hem adoptat una concepció molt abstracta del que significa el pensament crític.

I quan dic abstracta no ho dic en contra de l'abstracció, que és molt necessària i molt bona, perquè ens permet sortir d'allò que immediatament són les nostres vides i d'allò que immediatament ens condiciona.

Ens permet desplaçar-nos; si no fos així, no buscaríem res ni aniríem a la recerca de res.

Però hem d'anar més enllà de l'abstracció i preguntar-nos quines són les condicions materials, simbòliques i institucionals que fan possible aquest moviment i aquest desplaçament.

Com que molts de vosaltres veniu de diferents llocs del món, voldria donar-vos una dada que ha aparegut aquesta setmana passada en aquest país.

Parlem de pensament crític i, per tant, parlem de les condicions per a l'emancipació.

Sapigueu que l'edat d'emancipació, en el sentit literal de la paraula —és a dir, poder sortir amb prou recursos de casa, de les famílies corresponents— dels joves que ja no són joves espanyols actualment, és de 30,2 anys.

30,2 anys és l'edat d'emancipació avui a l'Estat espanyol.

Si partim d'aquí, què passa?

És a dir, des d'on es pensa? Com es pensa? Amb qui es pensa?

Perquè pensar no passa només aquí, en aquest espai abstracte. Passa amb tot el cos, amb la vida, amb el temps de treball, amb la precarietat, amb les persones amb qui vivim.

Parlem de com viure d'una manera que no estigui limitada, imposada per tots aquests tancaments, fins i tot en la vida més íntima, en la vida familiar i en la vida relacionada amb l'habitatge.

Perquè estem parlant que aquesta edat d'emancipació correspon —i podríem fer el càlcul matemàtic— a un determinat preu del metre quadrat.

I això també és violència.

Això també és guerra.

Això també és un atac a la vida de les persones.

Per tant, quan els filòsofs, els pedagogs, els mestres —i sovint també els polítics en els seus discursos— omplim aquestes paraules de pensament crític, d'emancipació, d'autonomia, de la gran tradició moderna il·lustrada, al voltant d'aquests conceptes, hem de donar-los tota aquesta condició encarnada, concreta i situada del que volen dir avui.

Aleshores, com s'ensenya el pensament crític?

Aprenent a percebre tot això.

En el moment en què ens posem en moviment per formular aquestes preguntes que fan possible desmuntar, qüestionar, canviar i construir altres relacions possibles.

Això significa no desconnectar, per exemple, les lluites per l'habitatge, les lluites educatives, el problema de la lectura, la relació amb el llenguatge.

Tot això no són problemes separats.

Perquè si els separem, d'alguna manera ja hem perdut.

Ens especialitzem en els nostres camins de relació amb el món, quan, al final, el pensament crític és precisament això:

No és tenir una opinió feta sobre allò que pensem de les coses.

És poder canviar aquesta mirada sobre les coses a mesura que ens trobem, no només en diàleg amb els altres, sinó també en confrontació, en relació i en camí amb aquests altres.

Per tant, aprendre pensament crític és tot això:

Saber on som i en quin moment estem en relació amb totes aquestes dimensions del problema.

No per sentir-nos més impotents, sinó tot el contrari.

I aquí hi ha l'altre aspecte que crec que té molt a veure amb si volem continuar parlant del pensament crític.

Quin és l'estat emocional dominant avui en gairebé tots els àmbits de la vida social, almenys en el nostre context?

La impotència i la por.

Qui ha alimentat aquesta impotència i aquesta por?

Com hem quedat impregnats d'impotència i por a les escoles, als barris, als carrers, a les nostres vides íntimes, en les relacions afectives?

Perquè la por i la impotència no són gràcies divines, no baixen del cel.

S'alimenten a través d'una gran indústria de la por, molt rendible, que ens fa més governables, que ens fa més aïllats, que ens fa més fràgils.

I que fa que, finalment, aquestes vides confinades, que no poden circular de manera autònoma, lliure i amb condicions d'igualtat per la ciutat, acabin convertint-se en aquests individus protofeixistes, aquests individus enfadats, aquests individus ressentits, que acaben, d'alguna manera, fent explotar aquesta situació.

I després els culpabilitzem.

Els joves es fan de dretes, els altres es fan no sé què, aquests no volen col·laborar, els altres...

Com s'arriba fins aquí?

Aquesta és, crec, la qüestió del pensament crític avui, abans de posar-nos a fer grans dibuixos abstractes sobre el món.

Ester Bonal:

Gràcies. Philippe, vols dir alguna cosa? Podeu aplaudir. Aplaudiu com vulgueu.

Philippe Meirieu:

Sí, jo crec, com Marina, que l'emancipació no es pot fragmentar. L'emancipació és global i afecta la totalitat de la persona. Però també crec que el repte emancipador d'avui és el rebuig de qualsevol forma d'essentialització, de qualsevol forma d'empresonament.

I avui em preocupen els tancaments. El tancament en els orígens, el tancament en les pertinences, però també el tancament en el túnel dels algoritmes a través de les xarxes socials, que sempre prioritzen allò que ja heu triat, allò que ja heu fet, i que us tanquen en allò que ja sou.

L'emancipació, etimològicament, és la possibilitat de diferir d'allò que ens ha fet ser qui som. Som éssers fets per unes circumstàncies, som éssers contingents, però no estem condemnats a continuar sent allò que ens ha configurat. Podem diferir, podem ser diferents.

I perquè cadascú pugui ser diferent, cal que trobi en el seu entorn, en el seu context, estímuls; cal que trobi cultura, diferents formes d'expressió: l'expressió de la cultura en les seves formes més simbòliques, però també l'expressió de la cultura artesanal, l'expressió de tot allò que construeix les relacions humanes.

Aquesta descoberta de les diferències que ens enriqueixen és, al meu entendre, al centre del procés d'emancipació, sempre que estigui vinculada a la preocupació, com heu dit molt legítimament, per la dignitat de la persona en la seva vida quotidiana.

Dignitat en l'habitatge, dignitat en la salut, dignitat en l'atenció social. Però aquesta dignitat no ha d'anar acompanyada d'una assignació, d'una etiqueta.

I avui assignem les persones i assignem els infants. A França diríem: "Aquest alumne és dislèxic". Sí, és dislèxic, però no està identificat com "un dislèxic". Aquest alumne també té competències perquè és aficionat al manga, perquè és un excel·lent jugador de futbol, i jo no l'he d'empresonar en la seva dislèxia.

No tinc dret a tancar ningú dins d'una naturalesa determinada. Al contrari, tinc el deure de permetre que aquestes persones descobreixin altres coses per superar-se i escollir, per superar-se i escollir la seva pròpia vida.

I crec que vosaltres, les ciutats, teniu una responsabilitat essencial en aquesta obertura: en aquesta capacitat de mostrar, de donar a escoltar, de permetre descobrir coses diferents d'allò d'on venim, perquè puguem escollir cap a on anem.

Ester Bonal:

Soc hiperactiva. Soc hiperactiva, però encara no havia descobert la paraula.

Estic molt d'acord amb el que diu Philippe: l'existència d'etiquetatges o d'identificar algú només per una característica concreta. I això té a veure amb la idea de Marcuse sobre sentir-nos en arribar al capdamunt, i amb aquesta tensió entre la seguretat que necessitem les persones humanes i la llibertat que també necessitem.

Aquesta tensió genera una necessitat d'identitat que alimenta actituds absolutament polaritzades, bel·ligerants i fins i tot feixistes, vinculades a comunitats tancades, a aquest tancament del qual parlava Philippe: com tot es va tancant i com això genera l'exclusió de l'altre.

I com reaccionem davant d'això? Quan defensem aquestes posicions i ens mirem al mirall, quan veiem les nostres pròpies contradiccions, hem de treballar perquè volem educar per a l'emancipació i per a tot això, però alhora som dins d'institucions, escoles, universitats i espais molt jerarquitcats, molt estratificats.

Com naveguem enmig d'això? Com busquem les claus per poder combatre tot això?

Marina Garcés:

Crec que hi ha dues qüestions. L'altra cara d'aquesta por i d'aquesta sensació generalitzada d'impotència és que sovint qui té una estructura —sigui una institució, una identitat o una posició— davant d'aquest escenari de por i impotència no només reafirma la seva identitat, la seva posició i la seva condició, sinó que també adopta una actitud defensiva.

Una de les meves preocupacions, juntament amb moltes altres que ha expressat Philippe Meirieu, és aquesta sensació que cada vegada vivim més en entorns on les persones que tenen responsabilitats —i tots en tenim alguna— tendeixen cada vegada més a actuar des de la defensa.

De vegades amb molt bones paraules, i no jutjo si la intenció és bona o dolenta, perquè aquest no és el tema. Però és aquest tancament: que no em qüestionin, que no diguin que he fet alguna cosa malament, que no es posi en dubte el que faig.

I això pot acabar portant a dinàmiques d'exclusió, a allunyar-nos cada vegada més d'aquells que ens ho posen fàcil, d'aquells que ens reafirmem i ens accepten sense qüestionar-nos.

No podem parlar de pensament crític, ni de democràcia, ni de ciutats educadores, ni de res semblant, en entorns on cada vegada més aquestes pràctiques ens allunyen els uns dels altres.

Podem deixar d'actuar a la defensiva? Què passa si deixem d'actuar a la defensiva? Potser no ens agradarà el que descobrirem del que fem, del que som, de la imatge que de vegades retornem als altres.

La crítica i l'autocrítica poden anar de la mà. I l'autocrítica no és la culpa, que és l'altra cara que també volia abordar.

Som societats catòliques, ho vulguem o no, i potser som més o menys creients. I la culpa és una altra cara d'aquestes pors que ens travessen avui. No ens agrada sentir-nos culpables.

No ens agrada sentir-nos culpables quan les escoles no poden fer bé la seva feina; no ens agrada sentir-nos culpables com a activistes o com a intel·lectuals que, al final, sentim que repetim paraules buides pertot arreu.

I moltes vegades aquesta culpa acaba convertint-se en una recerca de culpables. Ens alliberem d'aquesta culpa buscant culpables.

I sovint qui rep aquesta culpabilització avui són els joves. I volia dir que un dels reptes que tenim és no culpabilitzar ni victimitzar els joves de les nostres societats.

No són només víctimes, ni són només culpables de les coses negatives del nostre temps.

Philippe Meirieu ha presentat l'exemple dels diagnòstics a l'escola. El que passa és que els joves diagnosticats o criminalitzats —i això cada vegada passa més— acaben definits per aquesta etiqueta.

Proposaria, d'entrada, que un dels reptes és deixar de fer funcionar aquestes marques amb la naturalitat i la quotidianitat amb què les utilitzem, perquè són el mirall de les nostres pors.

Són el mirall dels professors que necessiten un diagnòstic per escapar de les seves dificultats pedagògiques. També són el mirall d'una societat que no vol mirar les malalties del seu temps sinó a través del control: el control policial, el control sociològic, el control tecnològic.

Tot això són sistemes que tanquen portes que haurien d'estar obertes i que acaben creant la il·lusió d'un món sota control.

Ester Bonal:

En aquest sentit, hi ha una frase de Philippe que he llegit: l'educació és un art perquè gestiona l'imprevist.

I potser per això, en aquest món obsessionat pel control, l'educació no interessa, perquè potser no és capaç de gestionar l'imprevist.

Philippe Meirieu:

Sí, és possible. Crec que l'educació és, efectivament, l'acompanyament de la llibertat.

Vivim en un món en què l'acompanyament de la llibertat es considera més un perill que una oportunitat. I potser aquí hi ha tot el problema.

També és un problema perquè les nostres institucions sovint tenen valors. I són valors honorables, acceptables, fins i tot de vegades valors molt bells. Però les pràctiques que desenvolupen no sempre són coherents amb els valors que proclamen.

I crec que un militant, sigui del camp que sigui, és algú que actua buscant la coherència: la coherència entre els valors i les pràctiques.

I aquesta coherència no és fàcil. Perquè una institució tendeix a mostrar projectes generosos, magnífics, i després funciona en sentit contrari als projectes que proclama.

I nosaltres, vosaltres, perquè sou militants educatius, preguntareu: "Per què no feu allò que dieu? Per què no poseu en marxa una escola que formi realment per a l'autonomia? Per què a la ciutat les persones no poden trobar-se, perquè estan tancades en barris, en cultures, en professions?"

I qüestionareu les disfuncions de la societat en nom d'aquests valors, rebutjant convertir-vos en allò que assenyala bocs expiatoris, responsables de les nostres pròpies culpabilitats.

I, en el mateix sentit, diria que per acceptar avançar cap al diàleg, cap a les trobades, cal acceptar el valor del debat: del debat ciutadà, del debat entre persones.

Em preocupa molt el que està passant avui al món, que és una forma de regressió.

Tots sabeu que entre els dos i els tres anys els infants passen del que anomenem competència muscular a competència lingüística.

La competència muscular és quan l'infant, perquè encara no sap parlar, agafa un objecte i el llença o el desmunta.

Però als tres anys, progressivament, accepta parlar d'aquest objecte, anomenar-lo i entrar en relació amb el món a través del llenguatge.

I avui veiem caps d'Estat al més alt nivell que retrocedeixen de la competència lingüística a la competència muscular.

És a dir, que passen de la capacitat del llenguatge, del diàleg, de relacionar-se amb els altres, a la força, la violència i l'enfrontament.

I crec que un dels grans reptes de l'educació avui és l'accés a la paraula: permetre que cadascú descobreixi que és capaç de parlar, de parlar amb els altres, i de fer de la paraula una eina de combat, però un combat per la fraternitat.

I crec que avui, perquè sou aquí, parlareu entre vosaltres; quan torneu a casa fareu possible que hi hagi espais on les persones puguin parlar, reflexionar juntes, debatre juntes, i sortir de tots els tancaments, sortir de la temptació d'oposar-se en lloc de parlar.

I crec que un dels reptes civilitzadors més importants és precisament aquest: aconseguir parlar-nos en lloc d'oposar-nos.

Ester Bonal:

Acabem recordant el que deien tant Philippe com Marina: no deixar de buscar la coherència entre els valors i el discurs, i allò que acabem fent cadascun de nosaltres des dels nostres espais de política educativa, centres educatius, espais pedagògics i tots els àmbits on treballem en educació.

Fent un paral·lelisme amb aquesta idea d'emancipació, potser la pregunta és si estem disposats i disposades a assumir el risc de buscar aquestes esquerdes i, per tant, emancipar-nos nosaltres mateixos d'allò que ens lliga a les nostres institucions.

Buscar aquestes esquerdes dins de les institucions per començar a moure l'engranatge i canviar les coses en un món que, com deia Philippe, està retrocedint en aquest sentit i que ens porta en direcció contrària.

Vull reivindicar, Albert, que teníem una hora i n'hem passat quaranta minuts.

Un aplaudiment, si us plau, per a Marina i Philippe.